

LITERE

FORME TEXTUALE CANTABILE SPECIFICE CULTULUI ORTODOX

Ecaterina BRĂGUȚĂ, Facultatea de Litere

La musique religieuse est une composante obligatoire dans le culte orthodoxe, ayant une tradition millénaire. Les formes structurales dominantes du texte chanté sont: le condac, le tropaire, l'acathiste, le canon. Ces structures chantées ont été traduites en roumain à partir du XVII-ème siècle. Le chant religieux est un genre épique-lirique, le langage figuratif étant très riche. Le rôle du texte chanté est de faciliter la communication humaine-divine.

Muzica este o formă de exprimare. „Acționând asupra psihicului uman și stimulând ansamblul de fenomene și procese cognitive, afective și volitive, muzica a însoțit și însoțește plener, sub diverse forme și manifestări, existența individului” [2, p.17].

Epitaful de Seikilos, găsit aproape de Trales, în Asia Minoră, fiind datat cu al doilea sau primul secol înainte de Hristos, este cel mai vechi exemplu de compoziție muzicală cu notație proprie, descoperit până acum pe pământ.

Ne punem întrebarea: de unde descinde muzica în tradiția ortodoxă? Marele prooroc Isaia mărturisește că în jurul Tronului Dumnezeiesc, serafimii cântă neconținut și îi aduc slavă lui Dumnezeu prin cântarea îngerească „Sfânt, Sfânt, Sfânt, Domnul Savaot”. Putem presupune că Adam și Eva, după ce s-au pomenit izgoniți din rai, își aduceau aminte cu tristețe de melodiile încântătoare pe care le auziseră. Probabil, ei au încercat să transmită această frumusețe și copiilor, dar deja cu vocea omenească imperfectă, după cum suține protoiereul Aleksandr Vorona.

Vechii iudei foloseau pe larg diferite instrumente muzicale. Astfel, proorocul David, insuflat de Dumnezeu, îndeamnă să-L laudăm pe Domnul: „Lăudați-L pe El în glas de trâmbiță; lăudați-L pe El în psaltire și în alăută. // Lăudați-L pe El în timpane și în horă; lăudați-L pe El în strune și organe.” Proorocul David este cel care a dat viață

psaltirii și psalmilor, care după Avraam este tatăl popoarelor și primul cântăreț [1, p.338].

În timpurile noastre, slujba ortodoxă este de neînchipuit fără de muzica bisericească. Dar spre deosebire de alte religii și confesiuni creștine, în ortodoxie nu se face uz de instrumente muzicale, considerându-se că cel mai bun mijloc de a-L slăvi pe Dumnezeu este vocea omului. Unica excepție fiind clopotele, dangătul cărora cheamă creștinii ortodocși la slujbă. Clopotele scot în evidență, de asemenea, cele mai importante momente ale serviciului divin.

Muzica bisericească nu este destinată a fi interpretată la concerte. Ea se ascultă în biserică și se percepe ca parte integrantă a Liturghiei. Cu toate acestea, există numeroase cântări-rugăciune, care pot fi interpretate atât în liniștea chiliei, cât și în timpul concertelor de muzică duhovnicească. Doar că sunt reguli de selectare a cântecelor admisibile pentru asemenea evenimente [5].

Necesitatea de a cânta în biserică vine și din intenția de a facilita comprehensiunea textelor pline de sens, ajutând credincioșii să memorigeze mai ușor învățăturile. Aceasta poate fi urmărit în baza exemplului psalmilor: „psalmul este glasul bisericii; el înveselește sărbătorile și face să se nască în inima credinciosului dorul după Dumnezeu. Chiar și din inimile de piatră psalmul stoarce lacrimi. El este o faptă îngerească, o trăire cerească, o mireasmă duhovnicească” [1, p.338].

Muzica religioasă din spațiul românesc este de origine bizantină, suferind influența slavă. Ca stil particular de cântare, muzica bizantină s-a răspândit pe o vastă arie etnogeografică, ce include întreaga Peninsulă Balcanică, Orientul Apropiat, Africa de Nord și toată Rusia veche, până în Asia Centrală. Segmentul temporal pe care s-a extins este impresionant, aceasta încadrându-se între primele secole ale erei creștine și contemporaneitate. Popoarele ortodoxe o practică în continuare, ceea ce probează că muzica bizantină este un fenomen viu, germinator, iar istoria sa – una deschisă, cu perspectivă în ambele sensuri [2, p.375].

Cultul ortodox se sprijină pe doi piloni: Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție. Păstrându-le nealterate, comunitatea ortodoxă urmează aceluiași principii fundamentate din primele veacuri de creștinătate. Cărțile de cult care au conservat comoara duhovnicească a primelor veacuri sunt: *Octoihul mare*, *Octoihul mic (catavasier)*, *Mineiele*, *Evangelia-*

rul, Apostolul, Psaltirea, Triodul, Pentecostarul, Liturghierul, Ceaslovul mare, Tipicul bisericesc.

Primele cărți care au adus buchia sfântă mai pe înțelesul neamului românesc datează din secolul XVI, urmând cărților slavone. Călugărului de origine sârbă Macarie îi datorăm tipărirea mai multor cărți de cult ortodox, doar că în limba slavonă, după cum urmează în ordine cronologică: *Octoih, Cetinje*, 1494; *Psaltire cu tâlc, Cetinje*, 1495; *Molitvenic, Cetinje*, 1493-1495; *Liturghier, Târgoviște*, 1508; *Octoih, Târgoviște*, 1510; *Tetraevanghel, Târgoviște*, 1512.

Următoarele cărți apar în limba română sunt rezultatul muncii Mitropolitului Dosoftei: *Dumnezeiasca Liturghie, în 1679, Psaltirea, în 1680*, iar peste un an este tipărit *Molitfelnicul*.

Cea mai mare parte a cărților ce conțin texte cantabile a fost tradusă în română mai târziu. Ele apar în urma unei activități bogate orientate în direcția naționalizării cultului de la sfârșitul secolului XVII-începutul secolului XVIII. La această epocă limba română ajunge la un nivel înalt, creativitatea lexicală dezvoltându-se considerabil. Un alt impediment în calea traducerii textelor cantabile era de ordin muzical. „Poezia liturgică era însoțită de cântări structurate pe prozodia limbii grecești sau slavone, iar la acel moment, încă nu exista în limba română posibilitatea de adaptare desăvârșită a acestor cântări, care trebuiau traduse în mod corespunzător din punct de vedere literar și melodic” [4, p.280].

Cântarea bizantină domină până în zilele noastre în oficierea cultului divin. Structurile poetico-muzicale, datând din primele veacuri de creștinătate, s-au păstrat nealterate, răspândind spiritul veacurilor de aur din istoria Ortodoxiei. Și chiar dacă cântarea psaltică, originară din bizanț a fost treptat înlocuită de muzica europeană corală, tipologia cântărilor religioase a rămas intactă.

Imnografia sau imnologia, reprezentând arta compunerii poeziei religioase creștine, mai precis a imnelor folosite în cultul bisericesc, prezintă următoarele forme textuale destinate cântării: *troparul, stihi-ra, condacul, canonul, acatistul*.

Aceste texte au structuri strict determinate, fără a admite intervenții majore, iar din ele derivă mai multe forme de cânt religios. Sub aspect structural, fiecare dintre aceste forme textuale poetico-muzicale se conduc de reglementări stricte, precizate de canoanele bisericești.

Deși textul religios cantabil este neintenționat literar, el prezintă modele de exprimare plastică, având calități poetice de valoare. Textul cântat se prezintă a fi drept proză profund marcată de elemente de lirism, precum: afectivitatea, expresivitatea, limbajul figurativ. Tropii sunt prezenți într-un număr impunător, comparația și metafora având întâietate: „*ieșind din mormânt ca un mire*”; „*ca un mielușel de un an*”; „*Hristos, Soarele dreptății, tuturor viață răsărind*”, „*Bucură-te, Ceea ce ai născut pe Sădătorul vieții noastre*” ș.a. Topica frazei este inversată, din raționamente melodice, în primul rând. Textul cantabil păstrează componenta afectivă, fiindu-i caracteristică modalizarea deontică, actualizată gramatical de modurile conjunctiv și imperativ, vocative.

Funcția textului cântecului religios este de a crea o punte de comunicare transcendențială, facilitând dialogul uman-divin, precum și comprehensiunea dogmelor cu un conținut profund. Arta muzicală, literatura bisericească și cultul ortodox, fiind piloni ai culturii, naționale motivează studiul transdisciplinar al textului religios destinat cântării.

Referințe:

1. *Cuvânt înainte despre puterea Psalmilor și despre ce este Psaltirea. Carte de rugăciuni.* Tipografia Mănăstirii Noul Neamț „Sf. Paisie Velicikovski”.
2. GALAICU, V., GHILAȘ, V. (coord.). *Arta muzicală din Republica Moldova. Istorie și modernitate.* Chișinău: GrafemaLibris, 2009, 952 p.
3. GHERASIM, Al., CARA, N. *Teoria textului. Antologie.* Chișinău : CEP USM, 2008.
4. GIOSANU, M. Aspecte lingvistice în Triodul de la 1726. În: *Revista „Text și discurs religios”*. <http://www.cntdr.ro/revista>
5. Пр. БОРОНА, Ал. *Музыка и ее влияние на человека.* <http://churchs.kiev.ua>

Recomandat

Alexandra GHERASIM, dr., conf. univ.